

Vård av skogslandskapet

Skogsbruket har genomgått många förändringar under århundradenas lopp, och skogsbruksmetoderna har återspeglats i landskapsbilden. De nuvarande skogsbruksmetoderna utgår från trädbeståndet som skötselenhet. Ett bestånds betydelse i skogslandskapet har att göra med dess läge, synlighet, storlek och form, och vilka trädslag som ingår i beståndet. I äldre skogar är förändringarna långsammare och inte lika uppenbara som i yngre skogar. Beståndsbehandling leder däremot till en snabb förändring av landskapet. Beträktaren kan uppfatta förändringen som positiv eller negativ. Hur en åtgärd uppfattas beror av bland annat typen av åtgärd, betraktelsevinkeln och betraktarens egna preferenser. I skogsdebatten lyfts ofta just landskapsfrågorna fram. Det finns många olika sätt att mildra den landskapsförändring som all slags beståndsbehandling förorsakar. Bild: © Erkki Oksanen/Luke.

Kuvaus

Landskapsbilden i Finland domineras av skog. Skogslandskapet berikas av vattendrag, tätorter, vägar och öppna fält som bildar en variationsrik blandning av natur- och kulturlandskap. Ett väl vårdat landskap gynnar ett områdes livskraft och ökar trivseln. Landskapet i ekonomiskogarna är i ständig förändring, dels på grund av den naturliga beståndsutvecklingen, dels som ett resultat av skötselåtgärder. Skogslandskapet vårdas utgående från skogsägarens målsättningar, ståndortens egenskaper och beståndsstrukturen. En allmän målsättning för landskapsvården i skogsbruket är att man beaktar åtgärdernas inverkan på fjärrlandskapet och samtidigt ser till att närlandskapet upplevs som trivsamt.

Landskapsvårdens mål

Skogen har nyttjats på många olika sätt under hundratal år. Idag idkar vi ett beståndsskogsbruk där enskilda trädbestånd tillsammans bildar ett skogslandskap. Ett enskilt bestånd bidrar till skogslandskapet genom sin storlek, synlighet, trädslagsblandning och läge.

En allmän målsättning för landskapsvården i skogsbruket är att man beaktar åtgärdernas inverkan på fjärrlandskapet och samtidigt ser till att närlandskapet upplevs som trivsamt. En skogsvy sedd på längre avstånd bildar ett fjärrlandskap. I närlandskapet uppfattar betraktaren också enskilda detaljer i skogen. Vården av närlandskapet inriktar sig på att bibehålla och om möjligt stärka de värden som närlandskapet erbjuder.

Närlandskap. Bild: © Vastavalo.

Landskapsvårdens betydelse

Skogsbruket åstadkommer ofta snabba förändringar i landskapet, någonting som en betraktare kan uppleva som positivt eller negativt. Vilken känslan blir kan variera beroende av åtgärdens art, betraktelsevinkeln och de egna personliga preferenserna. Genast efter en avverkning kan reaktionen ofta vara negativ, men den kan också snabbt bli positiv, speciellt om hyggesresterna förs bort. Skogsbruksåtgärder har en långsiktig inverkan på landskapet. Slutavverkning är den mest omvälvande åtgärden. Det här gäller särskilt förnyelseavverkningar, men genom att avgränsa förnyelseytan rätt och lämna kvar naturvårdsträd och oavverkade avsnitt kan åtgärden anpassas till landskapet så att den visuella effekten inte blir så stor. Genom att öppna vyer kan landskapets estetiska värden till och med förbättras genom en avverkning.

Det är viktigt att beakta landskapsaspekter både i samband med skogsbruksplanering, virkeshandel, drivningsplanering och vid genomförandet av avverknings- och skötselarbeten. Ett lyckat genomförande resulterar i ett vackert skogslandskap. Planeringen utgår från skogsägarens synpunkter på landskapsfrågorna.

Specialobjekt i landskapsvården

Behovet av landskapsvård varierar från fall till fall, liksom möjligheterna. Landskapets värde bedöms på basis av skogens synlighet, besökstryck och attraktivitet. En ekonomiskog i anslutning till ett rekreationsområde eller en vandringsled får i allmänhet betraktas som ett specialobjekt ur landskapsvårdssynvinkel.

Landskapsvården är likaså viktig i samband med skogsbruksåtgärder på general- eller detaljplanerade områden. Då är det redan i planeringsskedet viktigt att reda ut vilka krav på beståndsbehandlingen som planbestämmelserna ställer ur landskapssynvinkel. På detaljplanerade områden och på många generalplanerade områden och områden där planläggning pågår, krävs ett tillstånd för miljöåtgärder. Tillståndet ges av kommunen, och olika kommuner tolkar och tillämpar ofta planbeteckningarna och -bestämmelserna på olika sätt. Kommunens myndigheter ger information om vilka bestämmelser som gäller.

Ju fler av de nedannämnda egenskaperna ett skogsområde har, desto viktigare är det ur landskapssynvinkel:

Besökstryck

- permanent och fritidsbosättning
- inkvarterings-, turism- och programtjänster
- frilufsleder och -konstruktioner
- trafikintensitet

Skogens synlighet

- skog i en sluttning eller uppe på en höjd
- strandskog
- skogsbryn vid en åker eller trädlös torvmark
- skog som är synlig från utkiksplatser
- skog invid en viktig kommunikationsled

Skogens attraktionskraft

- skogsmiljöer som är viktiga för skogsägaren
- erkänt värdefulla landskap
- natur- och kulturobjekt
- småvatten

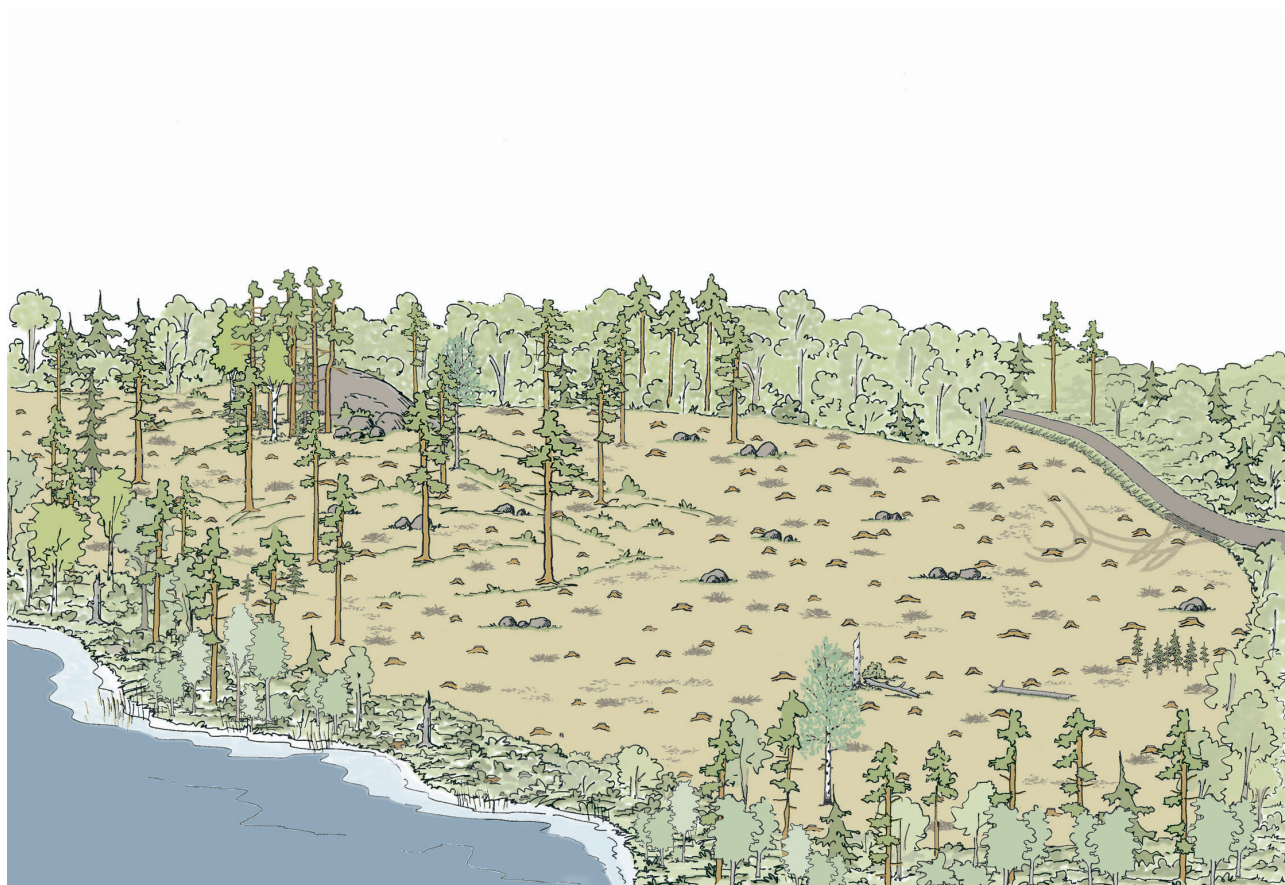
Päätöksenteko

Landskapsvården vid avverkning i fröträdsställning, teghuggning och avverkning i skärmställning

Avverkning i fröträdsställning, teghuggning och avverkning i skärmställning bevarar i viss mån skogstäcket. Förändringen i landskapsbilden är därför mindre än vid kalavverkning.

Avverkning i fröträdsställning

Avverkning i fröträdsställning förändrar landskapet mindre än kalavverkning. Den här positiva landskapseffekten blir dock kortvarig om man tar bort fröträden genast efter att det uppstått ett plantuppslag. Om skogsägaren har landskapsmässiga mål för skogsbruket kan det vara motiverat att hålla kvar fröträden längre eller lämna kvar en del av dem.

Exempel från ett tallbestånd på karg mo där man har utfört både kalavverkning och avverkning i fröträdsställning. En del av strandskogen är avverkad eftersom man velat öppna upp utsikten mot sjön för dem som passerar på vägen. Naturvårdsträden har koncentrerats nedanom bergknallen och till

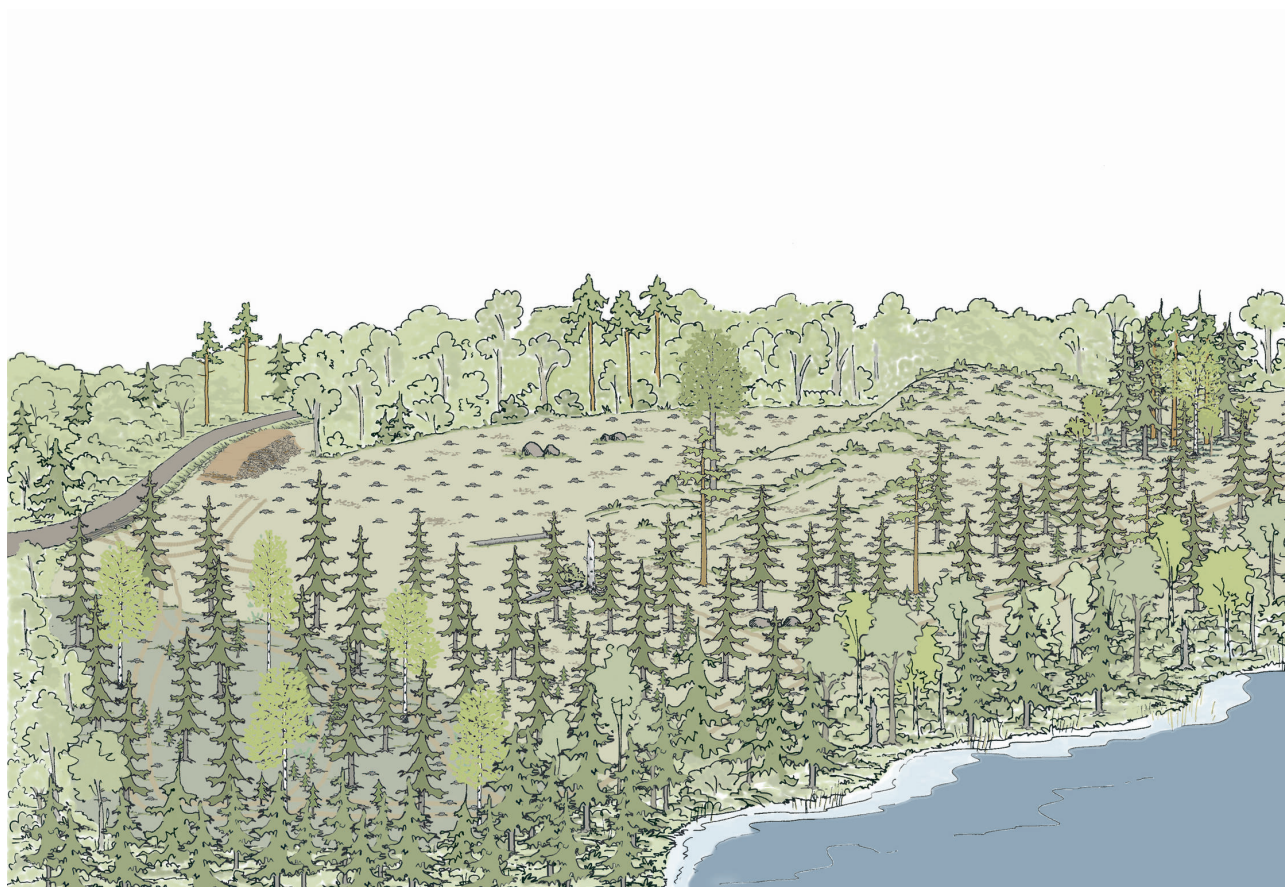
stranden. Följande skede består av markberedning och sådd av kalytan. Bild: Juha Varhi, © Tapio.

Teghuggning

När man utför teghuggning på lämpliga ståndorter och tegarna blir rätt placerade i terrängen, innebär det en måttlig förändring av landskapsbilden. Om man följer terrängen och höjdkurvorna när tegarna huggs upp, smälter de in i terrängen och trädkronorna i kantskogen döljer den öppna teger.

Avverkning i skärmställning

Den direkta förändringen av landskapet som en följd av avverkning i skärmställning är inte så stor, men landskapet förändras ytterligare när skärmen avvecklas. På ytor med skärmställning blir överståndarna längre kvar än på ytor med fröträdsställning. Om skogsägaren har landskapsmässiga mål för skogsbruket kan det vara motiverat att lämna kvar en del av skärmträden.

Exemplet visar en granskog på frisk mo som dels kalavverkats och dels avverkats i skärmställning. Skärmen har avgränsats mot torvmarken och den gör också att skyddszonen mot stranden verkar bredare. Naturvårdsträden på avverkningsytan är koncentrerade nedanför kullen och till stranden.

Dessutom har enstaka större aspar sparats. Följande åtgärd är markberedning och plantering av kalytan. Skärmen avvecklas senare. Bild: Juha Varhi, © Tapio.

Beaktande av landskapet vid hyggesrensning och förhandsbekämpning av sly

På förnyelseobjekt som har betydelse ur landskapssynpunkt kan hyggesrensning förbättra landskapsbilden och objektets landskaps- och rekreationsvärde. I sådana fall kan den här åtgärden motiveras av estetiska skäl.

Röj inte bort allt

På platser av landskapsmässig betydelse såsom vägkanter, skogsbryn och övergångszoner rekommenderas att man vid hyggesrensningen lämnar unga, utvecklingsdugliga exemplar av bl.a. rönn och hägg. Om de får tillräckligt med utrymme kan de utvecklas till ståtliga trädindivider som förbättrar landskapsbilden.

Beakta landskapet i samband med markberedning

Många uppfattar markberedning som ett störande element i landskapet och ju kraftigare markberedningsmetoden är, desto mera störande upplevs markberedningen.

Markberedningens inverkan på landskapet

I allmänhet förhåller människor sig negativt till de kraftiga förändringar i landskapsbilden som skogsbruket kan förorsaka. Markberedningsspåren och hyggesresterna upplevs som negativa. Alla förnyelseavverkningar uppfattas ändå inte alltid som negativa förändringar i landskapet. Markberedningsspåren försvinner bland plantorna inom bara några år. Små förnyelseytor där hyggesresterna och markberedningsspåren inte längre syns kan ge positiva associationer och känslor. Tiden som har förflutit sedan avverkningen har alltså stor betydelse för hur man upplever en förnyelseyta rent estetiskt. En förnyelseyta upplevs också som mer tilltalande ju fler naturvårdsträd som har lämnats.

Friluftsområden kräver särskild uppmärksamhet

På landskapsmässigt viktiga objekt kan markberedningen utföras med lättare metoder och de mest känsliga partierna kan lämnas helt omarkberedda. De mest omärkbare spåren uppstår vid fläckmarkberedning och inversmarkberedning.

På friluftsområden och på andra landskapsmässigt viktiga områden där närmiljön och mångbruket är har stor betydelse, är rekommendationen att man använder markberedningsmetoder som blottar mineraljorden i så liten utsträckning som möjligt. Vid harvning, anpassad plogning eller högläggning med fåror ska man försöka få markberedningsfårorna parallellt med vägen eller strandlinjen.

Friluftsleder, stigar, informationstavlor och rastplatser ökar skogens värde för friluftslivet. I samband med att man utför förnyelseavverkningar, markberedning eller andra skogsvårdsåtgärder är det därför viktigt att beakta eventuella avtal som markägare har ingått gällande friluftsleder och -anordningar. Också i övrigt gäller rekommendationen att stigar ska hållas öppna och vara framkomliga.

Beakta landskapet vid beståndsvårdande avverkningar

Om man vill betona landskapsaspekterna i samband med beståndsvårdande avverkningar så är det viktigt att identifiera de landskapsfaktorer som man vill lyfta fram i samband med åtgärden. Genom att gallra ett trädbestånd kan man öppna upp landskapet och påverka beståndets struktur, bland annat trädslagsfördelningen.

Gallringar kan ge variation i landskapet

Om man vill öppna landskapet ska man gallra kraftigare än normalt, men man bör också beakta risken för vind- och snöskador i beståndet. En gallring öppnar sikten framför allt i unga och täta skogar. Genom att ta ut grot blir det lättare att röra sig i skogen. Efter en gallring kommer det in mer ljus i beståndet och det förbättrar tillväxtförutsättningarna för växter i fältskiktet.

Man kan skapa variation i ett bestånd genom att variera gallringsstyrkan och lämna små områden ogallrade. Genom att gynna en blandskogsstruktur och spara underväxt på lämpliga ställen kan man främja också de landskapsmässiga målen. Speciellt längs vägar och i kanterna av öppna ytor kan man lyfta fram enskilda trädindivider som är betydelsefulla för landskapet genom att gallra trädbeståndet runt dem. I tätortsnära skogar rekommenderas ändå att bibehålla möjligast täta insynsskydd mellan t.ex. friluftsleder, trafikleder och bostadsområden.

Toteutus

Planering av landskapsvården

Det är skäl att värna om landskapsvården på objekt som tydligt påverkar närmiljön eller landskapet. Sådana objekt finns på backkrön, fjäll, åsar, bergskullar, i strandskogar, på öar, vid vägkanter och i skogsbryn i odlingslandskapet. Det går att göra närmiljön vackrare genom att framhäva enskilda grova träd, stora flyttblock, berg och kulturarv. Enstaka naturvårdsträd som lämnas som landskapsträd är ståtliga och ger betraktarens öga en fixpunkt i landskapet. En landskapsmässigt lyckad lösning betjänar också mångfalden och vattenvården.

Specialobjekt vid planering av landskapsvården

De metoder som rekommenderas för landskapsvård i skogsbruket baseras på forskning kring hur människor förhåller sig till förändringar i skogsmiljön. Människor uppskattar ett variationsrikt landskap. Å ena sidan vill man kunna se långt, å andra sidan uppskattar man också känslan av att skogen fungerar som ett skydd där man vid behov kan gömma sig.

Finländare uppskattar i allmänhet ljusa skogar med grova träd och relativt god sikt, men där det ändå finns en del mark- och undervegetation. Träd och trädgrupper som är vackra ur landskapssynvinkel ska gärna lämnas som naturvårdsträd.

En bra utgångspunkt är att försöka besvara följande frågor vid planering av landskapsvården för att åstadkomma ett vackert skogslandskap:

- Vilket är landskapets värde?
- Hurdan landskapsvy ska vi eftersträva?
- Vilka är skogsägarens målsättningar?
- Med vilka lösningar förverkligas skogsägarens mål för skogsvården och för landskapsvården bäst?

Rekommenderade metoder för landskapsvård i ekonomiskogar.

Arbetsskede/faktor som påverkar landskapet	Metoder för att vårda när- och fjärrlandskapet
--	--

Avgränsning av avverkningsytan	Avgränsa avverkningsytorna så att de följer landskapets naturliga former och utnyttja sluttningar, kullar, dalgångar och åkrar. I back- och fjälllandskap bör du avgränsa avverkningsytorna så att deras gränser följer landskapets former och höjdkurvorna. Med en lyckad avgränsning smälter också stora förnyelsezoner naturligt in i det omgivande landskapet.
Avverkning	Utför avverkningarna så att endast få raka linjer skapade av människan syns från den huvudsakliga betraktelseriktningen. Spara underväxt och buskvegetation som skapar intressanta blickfång i närmiljön när du gallrar. Buskagen är också till nytta för naturen som buskage för viltet. Variera eventuellt gallringsstyrkan. Spara lövträd i barrträdsdominerade bestånd, granar i talldominerade bestånd och tallar i grandominerade bestånd. Gallra i tid så att trädskronorna hålls täta och välmående och beståndet ser friskt och livskraftigt ut.
Naturvårdsträd	Naturvårdsträden tillför variation i landskapet. Naturvårdsträden berikar landskapet i flera årtionden och bidrar samtidigt till att den biologiska mångfalden ökar. Kanten av förnyelseytan är landskapsmässigt en bra plats för naturvårdsträd. Landskapet gynnas av att naturvårdsträden lämnas i en eller flera större grupper. Ställ gärna naturvårdsträd på delar av förnyelseytan som har mindre betydelse för virkesproduktionen. Dessa platser är ofta intressanta i landskapet. Exempel på sådana platser är fuktiga dälдер och bergsbundna och steniga områden.
Stränder och kantzoner mot öppna myrar	Spara gärna en skogbevuxen zon som varierar i bredd längs stränder och i kantzonen mot öppna myrar eller längs åkerkanter. Den gör landskapet vackert och har också ekologisk betydelse. För att öppna utsikten mot ett insjölandskap kan avverkningsytan eller en del av den sträcka sig ända till stranden. På områden som är ömtåliga ur vattensvårdens synvinkel och på torvmarker rekommenderas detta inte. Lämna gärna små öar, smala näs och strändhällar som är värdefulla för landskapet utanför avverkningen.

Vägkanter	En förnyelseyta intill en väg kan du avgränsa så att den följer vägen och terrängen. På det här sättet öppnas landskapet och grupper med naturvårdsträd och landskapsträd framträder bättre för personer som rör sig längs vägen. Dra markberedningsspåren parallellt med vägen. Då smälter spåren av förnyelsearbetet bättre in i landskapet. Plantera grupper med lövträd lägs vägkanten för att skapa variation i landskapet. I regel finns inget behov av att lämna någon smal skogbevuxen zon mellan en väg och en avverkningsyta. Du får ett bättre slutresultat om du avgränsar avverkningsytan ända ut till vägen och sparar naturvårdsträd på lämpliga platser.
Val av skogsvårdsprincip	I ett skogsbruk med likåldriga bestånd växlar skogens utvecklingsskeden och ger på så sätt variation i landskapsbilden. I ett kalhyggesfritt skogsbruk hålls marken i huvudsak skogbevuxen och avverkningarna påverkar landskapet mindre.

Talousmetsien hoidossa suositeltavia keinoja maisemanhoitoon.

Skogsvård på områden med markanvändningsplan

I Finland görs allmän markanvändningsplanering (områdesplanering) i enlighet med markanvändnings- och bygglagen (132/1999) på nationell, regional och kommunal nivå. Markanvändningsplanerna används som grund för vidare planering och markanvändning. I en markanvändningsplan kan också ingå begränsningar för skogsbruket.

Planer som uppgörs på kommunnivå

En generalplan kan omfatta en hel kommun eller en del av den (delgeneralplan) och innehåller generella utvecklingsmål och allmänna markanvändningsprinciper för området.

1. En detaljplan styr i detalj hur ett område får användas. En strandplan reglerar i huvudsak fritidsbebyggelsen på strandområden.
2. I planerna definieras närmare hur olika områden är tänkta att användas. M-område betyder till exempel att det är ett område där det i huvudsak bedrivs jord- och skogsbruk, V-område att det är ett rekreationsområde och SL-område att det är ett naturskyddsområde. Skogslagen gäller på M-områden på detaljplanerade områden och på M- och V-områden på generalplanerade områden.

Inverkan på skogsbruket

På planerade områden är det allmänt att skogsbruket har begränsats i skogar som är viktiga för rekreation och friluftsliv eller som har viktiga miljövärden, så att markägaren måste söka om tillstånd för miljöåtgärder av kommunen när han eller hon vill avverka i sin skog. Tillstånd för miljöåtgärder krävs också på områden som besatts med tidsbegränsat byggförbud för att göra upp eller ändra en generalplan eller detaljplan.

Tillstånd för miljöåtgärder beviljas, om inte åtgärden försvårar användningen av området för det ändamål som reserverats i planen eller förstör stads- eller landskapsbilden. Tillstånd för miljöåtgärder avgörs av kommunens byggnadstillsynsmyndighet, men frågan kan också överföras till en annan av kommunen förordnad myndighet för avgörande.

Det behövs inget tillstånd för miljöåtgärder

för arbeten som är nödvändiga för att genomföra general- eller detaljplanen, som t.ex. trädfällning för att kunna utföra kommunaltekniska arbeten

- för arbeten som överensstämmer med beviljat bygglov eller åtgärdstillstånd
- för åtgärder med ringa verkningar. Vad som bedöms som ringa avgörs från fall till fall och bedömningen görs i sista hand av myndigheterna.
- åtgärder som baserar sig på godkänd vägplan
- tagande av marksubstanser som kräver tillstånd enligt marktäktslagen (555/1981).

Behandlingen av tätortsnära skogar ska gärna vara småskalig och varsam. Dessutom kan tonvikten i skogsvårdsarbeten gärna sättas på landskapet och friluftslivet. Om planen innehåller bestämmelser för hur skogarna ska behandlas, ska dessa följas.

[\[1\]](#)

Beakta landskapet vid valet av trädslag

Då man väljer trädslag är det bra att också beakta landskapsfaktorer.

Lövträd i kantzoner

I kantzoner kring gårdsplaner, åkrar och andra kulturmiljöer och längs stränder ska man helst använda lövträd vid skogsodlingen, åtminstone till den del skogen är synlig.

Om man gör en blandplantering av olika trädslag får man en mångsidig skogsstruktur, vilket kan vara ett mål för en skogsägare som vill betona landskapsvården.

Beaktande av landskapet vid tillvaratagande av energived

Landskapsvårdens betydelse är särskilt stor då man bedriver skogsbruk på general- eller detaljplanerat område. Då är det redan i planeringsskedet viktigt att reda ut vilka krav på beståndsbehandlingen som planbestämmelserna ställer ur landskapssynvinkel. På detaljplanerade områden och på många generalplanerade områden och områden där planläggning pågår, krävs ett tillstånd för miljöåtgärder.

Beaktande av landskapsvård och mångbruk vid tillvaratagande av energived

- Lämna naturvårdsträd. De ger variation i landskapet och ökar den biologiska mångfalden i många år framöver.
- Spara underväxt och buskage på lämpliga ställen. De ger variation i närlandskapet och är viktiga för många arter, de kan till exempel fungera som viltbuskage.
- Lämna lövträd vid gallringar i barrträdsdominerade skogar, tall i grandominerade skogar och gran i talldominerade skogar.
- Se till att friluftsleder och andra stigar i aktivt bruk hålls framkomliga.
- Driv ut energiveden vid en sådan tidpunkt att marken är bärig och det inte uppstår markskador.
- På särskilt känsliga objekt kan man använda hyggesrester för att skydda marken på körstråket.
- Lämna både träd och buskar i skyddszonerna längs vattendrag.

Beaktande landskapet vid kalavverkning

En kalavverkning leder alltid till en kraftig förändring av landskapsbilden. Förändringen kan ha både negativa och positiva effekter ur landskapssynvinkel. Avverkningen öppnar upp nya vyer som tidigare varit täckta av skog.

Landskapsvård vid kalavverkning

Om man avgränsar avverkningsytan enligt terrängens former och undviker långa och raka figurgränser faller den naturligare in i landskapet. Kalytor i skogar som växer på sluttningar ska avgränsas så att de blir långsmala i horisontell riktning och följer terrängen, eller så att de skär höjdkurvorna diagonalt.

Om man bevarar brynen mot åkrar, torvmarker och sjöar blir en kalavverkning mindre synlig i landskapet samtidigt som viltet gynnas.

Grupper med naturvårdsträd mildrar landskapspåverkan och suddar ut förnyelseytans gränser. Vill man prioritera landskapsvård kan man lämna kvar ett större antal naturvårdsträd än vad som annars rekommenderas. Särskilt träd och trädgrupper som är vackra ur landskapssynvinkel ska gärna lämnas som naturvårdsträd.

Förnyelser kan också göras etappvis, vilket minskar deras inverkan på landskapsbilden. Gallringar kan ha andra mål än att bara främja virkesproduktionen, t.ex. att åstadkomma ett öppnare och mångsidigare landskap. Både fjärr- och närlandskapet gynnas av en lövträdsinblandning, den skapar variation i likåldriga skogar.

Vid avgränsningen av en förnyelseyta i närheten av vattendrag ska man lämna strandkappan orörd. I strandkappan utförs varken markberedning eller röjning. I vissa fall kan det vara befogat att öppna upp en siktlucka i strandkappan. Bild: © Airi Matila.

Sanasto

Beståndsvårdande avverkning

Vid gallring av bestånd av hög kvalitet lönar det sig att utföra de senare gallringarna i form av höggallring.
Bild: © Ponsse Oyj.

Beståndsvårdande avverkning (gallringsavverkning) har som mål att åstadkomma ett värdefullt, välväxande trädbestånd av god kvalitet och samtidigt generera avverkningsintäkter och förbättra den ekonomiska lönsamheten i virkesproduktionen. Beståndsvårdande avverkning är en av grundpelarna för virkesproduktion i likåldriga bestånd. Vid gallringen avverkas en del av träden för att de träd som lämnas kvar ska få mer utrymme att växa och därigenom en snabbare diametertillväxt. I likåldriga bestånd kan gallringen göras antingen i form av låggallring eller höggallring.

Träden växer bra när de har tillräckligt med utrymme, ljus, näring och vatten. När träden växer ökar konkurrensen om utrymme i beståndet. Följden blir att trädens levande krona blir mindre och att diametertillväxten avmattas. I unga bestånd blir kronorna lätt uppskjutna då skogen blir tätare. I äldre bestånd och på kargare mark är den här

utvecklingen inte lika snabb. Förstagallringen har en speciellt stor inverkan på beståndets framtida utveckling och värdetillväxt och det är viktigt att utföra den i tid, också med tanke på ekonomin.

En gallring ger förutsättningar att påverka trädslagsfördelningen. Ett mångsidigt trädbestånd är viktigt med tanke på skogens livskraft, markegenskaperna och den biologiska mångfalden. Också kolbindningsförmågan påverkas positivt. Minimitätheten i gallrade bestånd fastställs genom förordning. Om beståndet är för glest, följer en skyldighet att förnya skogen. De rekommendationer som finns i skogsvårdsrekommendationerna är satta så att de alltid ligger något högre än lagens krav.

Litteratur

1. Aiheesta tarkemmin: Tenhola T. & Kiviniemi M. 2005. Metsätalous kaavoitusalueilla. Metsätalouden kehittämiskeskus Tapion julkaisuja 20/2005.